

Γιάννης Γαλαίος, φιλόλογος

Ομιλία-Παρουσίαση¹ στο εντευκτήριο της Εστίας Πύργου Καλλίστης, 22-6-2013, 8 μ.μ.

Κύριε Δήμαρχε, σεβαστά μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, κ. Πρόεδρε του Συλλόγου *Εστία Πύργου Καλλίστης*, κυρίες και κύριοι.

Με ιδιαίτερη χαρά συμμετέχω στην αποψινή παρουσίαση της ψηφιοποίησης μέρους του Ιστορικού Αρχείου του Δήμου Καλλίστης από τον διακεκριμένο παρακαθήμενο παλαιογράφο κ. Αγαμέμνονα Τσελίκα. Η ψηφιοποίηση αυτή αποτέλεσε και αποτελεί όχι μόνο κύριο σκοπό του Προέδρου και των μελών του Συλλόγου *Εστία Πύργου Καλλίστης* αλλά και όνειρο –νομίζω- όλης της θηραϊκής κοινωνίας λόγω της ευρύτερης ιστορικής και πολιτιστικής του σημασίας. Με την οικονομική υποστήριξη του Δήμου Θήρας (και την αμέριστη βοήθεια του κ. Δημάρχου) το όνειρο αυτό αρχίζει να γίνεται απτή πραγματικότητα.

Ο δικός μου λόγος θα είναι εισαγωγικός και θα περιστραφεί γύρω από τρία βασικά θεματικά κέντρα: α) το εγχείρημα της ψηφιοποίησης, β) την προσωπικότητα του επιστημονικού της υπευθύνου και γ) την ταυτότητα του αγνώστου δήμου Καλλίστης, η ζωή του οποίου περιγράφεται μέσα στα έγγραφα του Ιστορικού του Αρχείου.

1. Ψηφιοποίηση (κατατοπισμός και σημασία του εγχειρήματος).

1.1 Συνεργαζόμενοι φορείς

-Σύλλογος Εστία Πύργου Καλλίστης

-Δήμος Θήρας

1.2 Χρηματοδότηση

Δήμος Θήρας

1.3 Κριτήρια επιλογής

-Επιλογή υλικού κυρίως με θεματικά κριτήρια που να καλύπτουν διαφορετικούς και κρίσιμους τομείς της ιστορικής ζωής που άπτονται τόσο του υλικού όσο και του πνευματικού πολιτισμού: δημογραφία (απογραφικά, βιβλία γεννήσεων και γάμων), οικονομία (οινοπαραγωγή), διοίκηση, διακρατικές σχέσεις (έγγραφα προξενείων) και παιδεία.

1.4 Χρονολογικό εύρος

- **αρχείου**: χοντρικά 1821-1940 (·)

-**ψηφιοποιημένου τμήματος**

- Παιδεία: 1833-1939.
- Οινοπαραγωγή: 1834-1931
- Διοικητικά: 1835-1899
- Απογραφικά: 1836-1899
- Προξενικά: 1836-1913. Προξενεία στη Σαντορίνη (18^{ος}-19^{ος} αι.): γαλλικό, αγγλικό, ρωσικό, ολλανδικό, αυστριακό, σουηδικό, νορβηγικό, γερμανικό, Υψηλής Πύλης². Πρβλ. τουριστικό κοσμοπολιτισμό.

¹ Η ομιλία μου παρουσιάζεται εμπλουτισμένη με αναλυτικές βιβλιογραφικές παραπομπές και μικρές προσαρμογές που επιτάσσει ο γραπτός λόγος. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τους κυρίους Δημήτρη Πράσσο και Κώστα Κωνσταντινίδη για το ενδιαφέρον τους να δημοσιευθεί η ομιλία αυτή αναρτώμενη ηλεκτρονικά.

² Ματθαίος Ε. Μηνδρινός, *Θηραϊκά Ανάλεκτα*. έκδοση Ιδρύματος Λουκά και Ευάγγελου Μπελλώνια, 1995, σελ. 41-75.

1.5 Σύνολο ψηφιοποιημένων εγγράφων (μέχρι στιγμής): 3523.

1.5 Σημασία ψηφιοποίησης

- Διατήρηση και διάσωση του ιστορικού αρχείου
- Ευχερέστερη πρόσβαση ερευνητών
- Εκπόνηση ερευνητικών εργασιών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων τοπικής ιστορίας και ιστορίας της γραφής **βάσει ιστορικών πηγών/τεκμηρίων**³
- Έλεγχος, συμπλήρωση και διασταύρωση ιστορικών πηγών
- Ιστορική αυτογνωσία

2. Αγαμέμνων Τσελίκας (σύντομο εργοβιογραφικό σημείωμα)

2.1 Σπουδές:

- κλασική φιλολογία (Πανεπιστήμιο Αθηνών),

- ειδίκευση στην παλαιογραφία (Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών στη Βενετία, 'Ecole Pratique στο Παρίσι).

α/ Τι είναι παλαιογραφία;

1) Γενικά: «η επιστήμη που ως αντικείμενό της έχει τις αρχαίες γραφές στις διάφορες φάσεις της εξέλιξης και μεταμόρφωσής τους στο πέρασμα των αιώνων».⁴

2) Ειδικά: «η καθεαυτό ελληνική παλαιογραφία, σύμφωνα με την κοινότερη εκδοχή του όρου, έχει ως ιδιαίτερο αντικείμενο έρευνας τη σπουδή της γραφής των χειρόγραφων κωδίκων που σώθηκαν ως την εποχή μας, σε περγαμηνή και αργότερα σε χαρτί, και ανάγονται στη χρονική περίοδο που αρχίζει τον 4^ο αιώνα και φτάνει ως την ύστερη Αναγέννηση»⁵.

β/ Καθηγητές- μέντορες: Ακαδημαϊκοί – Καθηγητές Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης: Μανούσος Μανούσακας (1914-2003), Λίνος Πολίτης (1906-1982).

2.2 **Εργασία**: Προϊστάμενος του *Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου* (ΙΠΑ) του ΜΙΕΤ.

2.3 Έργο:

2.3.1 Ερευνητικό: οργάνωση παλαιογραφικών αποστολών → μικροφωτογράφιση ελληνικών χειρογράφων και ιστορικών αρχείων που βρίσκονται σε διάφορες βιβλιοθήκες.

2.3.2 Επιστημονικό: Δελτίο ΙΠΑ (10 τόμοι). – Κατάλογοι χειρογράφων⁶ – Καταγραφή αρχείων. – Ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια. – Επιστημονικός σύμβουλος των εκδόσεων *Μίλητος*.

2.3.3 Διδακτικό: διδασκαλία σε πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. – Ελεύθερο σεμινάριο ελληνικής παλαιογραφίας στο ΜΙΕΤ.

3. Ο Δήμος Καλλίστης (γενική περιγραφή μέσα από τη βιβλιογραφία)

3.1. **Ένταξη**: ένας από τους τέσσερις δήμους της Σαντορίνης⁷. Οι υπόλοιποι τρεις: Οίας, Θήρας και Εμπορείου. Για κάποιο διάστημα υπήρχαν δύο δήμοι⁸: της Θήρας,

³ Βλ. λ.χ. την πρόδρομη έκδοση εγγράφων του δήμου Καλλίστης σχετικά με την ανέγερση του Ναού του Τιμίου Σταυρού στην Περίσσα (1837-1860) από τον Ματθαίο Ε. Μηνδρινό, *Θηραϊκά ανάλεκτα*, ό.π., σελ. 92-114.

⁴ Elpidio Mioni, *Εισαγωγή στην ελληνική παλαιογραφία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, σελ. 13.

⁵ Ό.π., σελ. 14.

⁶ Βλ. και Πνευματικό Μέγαρο Γκύζη, *Μαρτυρίες από τη Σαντορίνη (1573-1819). Έκθεση ιστορικών εγγράφων*. Σύνταξη καταλόγου και επιμέλεια: Αγαμέμνων Τσελίκας. Αθήνα 1985. Περιλαμβάνει ιστορικό περίγραμμα + περιλήψεις εγγράφων + Παράρτημα Ι και ΙΙ (έκδοση εγγράφων) + επιλογή βιβλιογραφίας.

που περιελάμβανε και την επικράτεια του δήμου της Οίας, και της Καλλίστης, που ενσωμάτωνε την επικράτεια του δήμου Εμπορείου.

3.1.2 Σχηματισμός: «σχηματίστηκε με το Β.Δ. της 1^{ης} (13) Οκτωβρίου 1834 (ΦΕΚ 4/1835), «Περί του σχηματισμού των δήμων του νομού των Κυκλάδων», ως δήμος της επαρχίας Θήρας. Κατατάχτηκε στη Β΄ τάξη, με πληθυσμό 2.688 κατοίκους και έδρα την Καλλίστη (Πύργος). Ο δημότης ονομάστηκε Καλλισταίος».⁹

3.1.3 Αρχική σύσταση: Πύργος, Μεσαριά (1130), Βόθωνας (708), Γωνιά (850)¹⁰. - Μεταγενέστερες προσαρτήσεις¹¹: του δήμου Εμπορείου (Εμπορείο, Μεγαλοχώρι, Ακρωτήρι) [ΒΔ 1/13 Σεπτεμβρίου 1840, ΦΕΚ 22] με συγχώνευση. Πληθυσμός (1840): 5976 κάτοικοι. Έδρα: Πύργος. Διάρκεια: μέχρι το 1851.

3.1.4 Έμβλημα: «Η αρχική σφραγίδα του δήμου ήταν κυκλική, χωρίς έμβλημα. Το δημοτικό συμβούλιο χορήγησε πίστωση 15 δρχ., και πρότεινε ως έμβλημα τον “Απόλλωνα...” Κατόπιν γνωμοδοτήσεως του αρχαιολόγου Π. Ευστρατιάδη δημοσιεύθηκε το Β.Δ. της 7^{ης} Νοεμβρίου 1872 (ΦΕΚ 52/ σελ. 462) “... (ίνα) η σφραγίς του δήμου Καλλίστης φέρη ως έμβλημα εν τω μέσω μεν “Άρτεμιν μετά τόξου”, γύρωθεν δε τας λέξεις “δήμος Καλλίστης”...”. Η Άρτεμις επωνομαζόταν Καλλίστη»¹². Η τελευταία πληροφορία επιβεβαιώνεται από την προσωπική μου έρευνα στην κατηγορία «Σφραγίδες» του ψηφιοποιημένου υλικού.

3.1.5 Αριθμός κατοίκων (Δήμου Καλλίστης).

- Έτος 1841: 6.252 κάτοικοι, σύμφωνα με τον Ι. Δεκιγάλλα.¹³

- Έτος 1852: 7.086 (μαζί με τους κατοίκους του δήμου Εμπορείου), σύμφωνα με τον Ιάκωβο Ρ. Ραγκαβή¹⁴.

- Πληθυσμιακή εξέλιξη (ενδεικτικά), σύμφωνα με τον σχετικό πίνακα του Ε. Γ. Σκιαδά¹⁵:

1853:4249 κάτοικοι (μετά την αυτονόμηση του δήμου Εμπορείου)

1870:3906

1907:3519

- Συγκριτική δημογραφική εξέλιξη. Πολύ διαφωτιστικά είναι όσα αναφέρει ο Ι. Δεκιγάλλας: «Μολονότι ο του δήμου Θήρας πληθυσμός είναι μεγαλύτερος [sic] του δήμου Καλλίστης, αι κατ' έτος γεννήσεις εισί περισσότεραι εις τον τελευταίον τούτον δήμον, και ενταυτώ οι θάνατοι ολιγώτεροι».¹⁶

3.1.6 Υπηρεσίες: Ειρηνοδικείον Καλλίστης¹⁷ και Δημοτική Υπηρεσία¹⁸.

Επιμύθιο-Δείγματος χάριν (μια φιλολογική μεταγραφή)

⁷ Βλ. Ι. Δε Κιγάλλα, *Γενική Στατιστική της νήσου Θήρας*. Εν Ερμούπολει, Τύποις Γ. Μελισταγούς Μεκεδόνας, 1850, σελ. 34.

⁸ Βλ. Ιακώβου Ρ. Ραγκαβή, *Τα Ελληνικά. Κυκλάδες Νήσοι*. Εκδόσεις Ερίνη-Φιλιππότη, Αθήνα 1997, σελ. 93. Επίσης, Ε.Μ. Leycester, *Santorin 1850*, σελ. 16.

⁹ Ελευθέριος Γ. Σκιαδάς, *Ιστορικό διάγραμμα των δήμων της Ελλάδας 1833-1912. Σχηματισμός-σύσταση-εξέλιξη-πληθυσμός-εμβλήματα*. Βελτιωμένη έκδοση, Αθήνα 1994, σελ. 451.

¹⁰ Ο.π.

¹¹ Ο.π.

¹² Ο.π.

¹³ Βλ. Ι. Δε Κιγάλλα, *ό.π.*, σελ. 45-49, όπου ο πληθυσμός των δήμων Θήρας και Καλλίστης διαιρείται κατά φύλο, ηλικία, πολιτικό δικαίωμα, φυσική ικανότητα, θρησκεία, επάγγελμα, διάρκεια διαμονής στο νησί και κατοικία.

¹⁴ Ιακώβου Ρ. Ραγκαβή, *ό.π.*, σελ. 168.

¹⁵ Σκιαδάς, *ό.π.*, σελ. 451.

¹⁶ Ι. Δε Κιγάλλα, *ό.π.*, σελ. 57.

¹⁷ Ι. Δε Κιγάλλα, *ό.π.*, σελ. 102

¹⁸ Ο.π., σελ. 106-107, όπου και γενική έκθεση του προϋπολογισμού του έτους 1842.

4.1 Επιστολή του Δημάρχου καλλίστης με ημερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1857 (Φ. 10 Ζ, έγγραφο αριθμ. 19)

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας /
Ἐκπαιδεύσεως σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον

Τοῦ κατὰ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Δήμου μας/ Δημοτικοῦ Σχολείου **στερουμένου** ἤδη ἕξ μηνῶν/Διδασκάλου, καὶ τῶν παιδῶν **δαπανόντων** τὸν πο-/ λύτιμον αὐτῶν χρόνον ἀνωφελῶς, τοῦ δὲ **διορισθέν-/ τος** πρό τινος καιροῦ Δημοδιδασκάλου Ἀντωνίου Ἀ-/λιμπράντη **μὴ ἐλθόντος** εἰς τὰ χρέη, οὐδὲ σκο-/πόν **ἔχοντος** κατὰ τὴν περιτρέχουσαν φήμην/νὰ ἔλθῃ, σπεύδομεν νὰ ἰκετεύσωμεν τὸ σ(εβαστόν)/ ὑπουργεῖον, ἂν καὶ μὴ Ἱεραρχικῶς διὰ τὴν βρα-/ δύτητα, νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ διορίσῃ ἕτερον Δη-/μοδιδάσκαλον διὰ τὴν ἐν λόγῳ Δημοσχολίῳν,/ὅπως καὶ οἱ γονεῖς τῶν παιδῶν παύσωσιν τῶν δι-/ καίων αὐτῶν παραπόνων, καὶ οἱ παῖδες δὲν διέρχον-/ται τὸν πολυτιμότερον αὐτῶν καιρὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς/καὶ πλατείαις **βλαπτόμενοι** ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς, καὶ ἄ-/πομανθάνοντες καὶ ἄ γινώσκουσι μαθήματα.

Παρακαλοῦντες θερμῶς νὰ εἰσακουσθῇ ἡ δικαί-/α αὕτη αἴτησίς μας ὑποσημειούμεθα μ' ὄλον τὸ σέβας.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Δήμαρχος Καλλίστης
Γ. Μ. Δεναζῆς

4.2 Σχόλια:

-κειμενικό είδος επίσημης αίτησης δημοσίου λειτουργού προς υπερκείμενη δημόσια αρχή

-επίσημο, λόγιο και αρχαιοπρεπές ύφος (πυκνή χρήση της γενικής απόλυτης αιτιολογικής μετοχής για τη δικαιολόγηση του αιτήματος, μακροπερίοδος λόγος στην πρώτη παράγραφο) → μορφωμένος πομπός

- ιεραρχική σχέση πομπού (κατώτερου)-δέκτη (ανώτερου): *σπεύδομεν νὰ ἰκετεύσωμεν, ἂν καὶ μὴ Ἱεραρχικῶς, νὰ εὐαρεστηθῇ, παρακαλοῦντες θερμῶς, ὑποσημειούμεθα μ' ὄλον τὸ σέβας, εὐπειθέστατος.*

-περιεχόμενο:

- Η κατάσταση: 6 μήνες το Δημοτικό του Δήμου χωρίς Δημοδιδάσκαλο (γεγονός). –Ο διορισμένος δάσκαλος δεν ανέλαβε υπηρεσία ούτε πρόκειται να αναλάβει (φήμη). –Οι μαθητές γυρίζουν στους δρόμους και τις πλατείες έχοντας ξεχάσει και όσα ήξεραν!–Οι γονεῖς παραπονιούνται.
- Ο δήμαρχος παρεμβαίνει για την επίλυση ενός εκπαιδευτικού προβλήματος: παρακαλεί το υπουργείο να διορίσει άλλο δάσκαλο.

-Σύγχρονες προεκτάσεις: Διδακτικά κενά. –Αρνητικές συνέπειες για τους μαθητές.

Περισσότερα όμως έγγραφα και περισσότερα σχόλια θα μας παρουσιάσει ο αγαπητός κ. Τσελίκας, στον οποίο δίνω τον λόγο, ευχαριστώντας τον και προσωπικά για την τιμή της αποψινής του παρουσίας.

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.